

בית מדרש ישיבה AI

מלחמתה של תורה

עוטה אור כשלמה
איגרת הקודש יט

מן השאלה אל עומק הדברים
חוברת לקורא · עשרה עמודי עיון

שאלה קטנה יכולה לפתוח שער גדול

פסוק שאינו מתבאר במפורש. שרשרת מילים שנכתבה שוב. שתי שאלות פשוטות באיגרת הקודש סימן יט פותחות שער לעומק: אור ולבוש, הבנה ומה שנעלם בתוכה. כך מתחילה דרך הסדרה — בדיוק קטן, כדרך העיון ברש"י, בגמרא ובתנאי.

סביב שולחן בית המדרש המלכותי נפגשים כאן שלושה "לומדים" של בינה מלאכותית: צ'טג'פט, קלוד וגרוק, שנבחרו להרכב הנוכחי. אחד מציע, אחר מקשה, וכל אחד מחדד את חברו. אין מניחים שמודל אחד כולל את כל המעלות. החיפוש הרחב וההשוואה המהירה נפגשים בביקורת הדדית מדוקדקת.

הבירור נערך בפיקוח רבנים, בבדיקה ובהכוונה אנושית. בסוף הדיון התגבשה הסכמה על מה שהתברר ועל מה שנותר לעיון — ברוח "את והב בסופה" שבגמרא. בעמודים הבאים נלך בדרך הזאת מן השאלה אל המקורות, הסברות ופירות הבירור.

טעימה מן הבירור – עשר שורות

1. הצמח צדק מבאר: אור — פנימיות החכמה; שלמה — נגלות התורה.
2. שייכות הפסוק התבררה; סיבת העדר ביאורו המפורש נשארה פתוחה.
3. המשך הפסוק שייך לנושא; כוונה מיוחדת ב"וגוי" לא הוכחה.
4. הרבי מצביע על חזרת השרשרת עצמה: "צ"ע הכפל".
5. הבדל בניסוח אינו לבדו הסבר לצורך בחזרה.
6. דיוק דקדוקי מחייב לקבוע תחילה איזה נוסח קוראים.
7. באריז"ל נמצא סייג: הבחינות העליונות נידונות כשהן בתוך ז"א.
8. התלבשות אינה זהות: השגת התחתון אינה מאליה השגת כל העליון.
9. הסייג מחזק הצעה לביאור הכפל; הוא אינו יישוב מכריע.
10. פנימיות החכמה מצויה בתורה גם כשאינה גלויה להשגה.

מה מעורר את שתי השאלות?

א. פסוק בלי ביאור מפורש

האיגרת נפתחת ב"עוטה אור כשלמה וגוי", ומיד פונה לדברי האריז"ל על השגת משה רבנו. כיצד הדיון הזה מסביר את הפסוק? מהו האור ומהו הלבוש? הקשר אינו מתפרש בגוף האיגרת.¹

ב. סדר שנכתב שוב

תחילה מתוארת השפעה מן החכמה, דרך הבינה, אל הספירות התחתונות. במקום התחתון הייתה השגת נבואתו של משה בפנימיות. אחר כך נאמר שאין לו השגת פנימיות למעלה ממנו — ושוב מתואר אותו סדר התלבשות.¹

הדיוק שמניע את החקירה

השאלה היא לא רק מה פירוש המשפט השני. צריך להבין מה הוא עושה אחרי שהמשפט הראשון כבר נאמר.

שתי הערות של רבותינו

הצמח צדק מציין על פתיחת האיגרת: "יחסר ביאור הפסוק". הרבי מסמן את הקטע החוזר וכותב: "צ"ע הכפלי" — צריך עיון בכפל. שתי ההערות מכוונות אותנו אל השאלה עצמה ומזמינות לעיין בה ברצינות.^{2, 4}

מפת הקריאה

3	שתי השאלות שבפתח
4	מהו האור ומהי השלמה
5	מה פירוש השגה דרך לבוש
6	היכן בדיוק נמצאת החזרה
7	הצעות שנבחנו ולא הספיקו
8	הסייג שנמצא בדברי האריז"ל
9	הביאור האפשרי וגבולו
10	מה למדנו ומניין

האור המלוּבש בשלמה

”שלמה” פירושה לבוש. הצמח צדק מבאר את הפסוק באמצעות שני צדדים בתורה: מה שמתגלה ונתפס בהבנתנו, והעומק הפנימי המלוּבש בו.²

השלמה: ההופעה הנגלית

האחוריים של החכמה — ההארה היורדת ממנה ומתאימה להשגה — קשורים לנגלות התורה. הם מתוארים כלבוש. הלבוש מאפשר לאור להופיע באופן שהמקבל יכול לפגוש.

האור: פנימיות החכמה

פנימיות אבא, כלומר פנימיות החכמה, קשורה בביאור זה לטעמי התורה הפנימיים ולאור הגנוז. גם באיגרת נאמר שבתוך הטעם המובן לנו מלובשות ”פנימיות ותעלומות חכמה”. מה שאינו גלוי להבנתנו אינו נעדר מן התורה.^{1,2}

מה נפתר ומה נשאר

נמצא קשר ענייני ברור בין הפסוק לאיגרת. אך הידיעה מהו הקשר אינה מסבירה מדוע אדמו”ר הזקן לא פירש אותו במפורש.

ומה מוסיף ”וגו”?

המשך הפסוק הוא ”נוטה שמים כיריעה”. ביהל אור נמצא ביאור הקושר גם אותו לעניין התורה כממוצע. ההמשך אפוא שייך לנושא; עדיין אין מכאן הוכחה שאדמו”ר הזקן כתב ”וגו” כדי לרמוז דווקא לביאור הזה.³

מה אפשר להשיג דרך לבוש?

האיגרת מבחינה בין מדרגה עליונה כשלעצמה לבין מה שנמשך ממנה אל מדרגה נמוכה יותר. הבחנה זו עומדת בלב השאלה על השגת משה.

פנימיות ואחוריים

בהקשר הנדון, "פנימיות" מציינת את הבחינה הפנימית של מדרגה; "אחוריים" מציינים את הבחינות החיצוניות והתחתונות שלה, המתאימות להימשך למקבל. לכן צריך לשאול תמיד: פנימיות של איזו מדרגה?¹

התלבשות

רעיון עמוק יכול להימסר באמצעות הסבר פשוט. ההסבר מביא משהו מן העומק אל השומע, אך אין להסיק שהשומע תפס בכך את כל עומק הרעיון. המשל עוזר להבין את השאלה: כשעליון מלובש בתחתון, מה בדיוק נעשה מושג? אין הוא קובע לבדו את פרטי הביאור הקבלי.

המקום שבו נידונה ההשגה

נהי"מ הם נצח, הוד, יסוד ומלכות — ארבע הספירות התחתונות הנזכרות באיגרת. אדמו"ר הזקן קובע ששם הייתה השגת נבואתו של משה בפנימיות. אין פירוש הדבר שכל פנימיות המדרגות העליונות המלובשות שם נעשתה מושגת.¹

נבואה וחכמה

בהמשך האיגרת מובחן גילוי בנבואה מהשגת החכמים. בכך מתבאר כיצד האריז"ל יכול לעסוק במדרגות גבוהות, בלי לגרוע מייחוד נבואת משה. ההבחנה עוזרת להבין את התוכן; היא עדיין אינה מסבירה את עצם כפל הלשון.¹

אותה שרשרת — ומה התחדש?

בפעם הראשונה

נשללת השגת פנימיות חכמה וכתר. מתוארים אחוריים דחכמה המלובשים בבינה, והמשכת הבינה עד דנהי"מ. הסיום קובע: "ושם היתה השגת נבואתו... מבחינת פנימיות דנהי"מ".¹

בפעם השנייה

נאמר: "אבל למעלה מנהי"מ לא היתה לו שום השגה בפנימיות". ואז בא הקטע החוזר: "כי אם... אחוריים דחכמה... בבינה... תוך פנימיות דנהי"מ". הציטוטים כאן מקוצרים לצורך ההשוואה.¹

תחום הקושיה

הרבי מסמן "כ"א .. דנהי"מ" וכותב "צ"ע הכפל". השאלה מכוונת לחזרת השרשרת עצמה, שבאה אחרי משפט השלילה.⁴

ההבדל שמצאנו

"למעלה מנהי"מ" מרחיב במפורש את השלילה. "תוך פנימיות" מבליט היכן ההארה העליונה מלובשת. אך כבר בראשונה נאמרו ההתלבשות ומקום הנבואה. נמצא הבדל בניסוח; עוד צריך להסביר את תפקיד החזרה.

גם דיוק בנוסח דורש זהירות. טקסט מנוקד ברשת ותצלום הדפוס אינם זהים בכל המילים. לכן אין לבנות הסבר על שינוי דקדוקי בלי לקבוע תחילה איזה נוסח קוראים.

סברות יפות שדרשו בדיקה נוספת

"הראשונה חיובית, השנייה שלילית"

הצעה זו מבליטה שני דגשים, אבל בשתי ההרצאות יש שלילה וקביעה חיובית. גם אם השלילה השנייה נחוצה, עדיין נשאל: מדוע חוזרת אחריה כל השרשרת?

"אחר כך באים מדרש ופסוק"

בהמשך נאמרים "נובלות חכמה" ו"וראית את אחורי". הם חשובים לתוכן. כדי שיסבירו את הכפל צריך להראות כיצד דווקא החזרה מכינה אותם. עצם הופעתו של מקור נוסף אינה מספיקה.

"פסקה אחת אור, ופסקה אחת שלמה"

החלוקה מפתה, אך אינה מתאימה ללשון: שני התיאורים דנים באחוריים ובהתלבשות, והראשון כבר מזכיר את פנימיות החכמה. אור ושלמה הם מפתח לתוכן, בלי שהפסקאות מתחלקות ביניהם כך.

"עד סוף" לעומת "תוך"

זהו דיוק מועיל: הראשון מציין עד היכן ההמשכה מגיעה; השני מדגיש את ההתלבשות בפנים. אבל "ושם היתה השגת נבואתו" כבר מצוי בתיאור הראשון. ההבדל זקוק להסבר מתוך המקור וההקשר.

מן ההצעות אל המקור

הסברות לא נמחקו מן הדרך. כל אחת לימדה מה צריך לבחון — והובילה לשאלה ממוקדת יותר: האם במקור האריז"ל עצמו נמצא סייג המסביר את אופן ההשגה?

הפרט שנמצא בהמשך דברי האריז"ל

האיגרת מפנה לליקוטי תורה של האריז"ל בפרשות כי תשא וויקרא. בהערת הרבי מודגשת הקריאה בשני המקומות יחד. אין בכך חלוקה מוכחת של פסקה אחת בתניא לכל פרשה.^{5, 6, 7}

לא נעצרים בתחילת הפרשה

בתחילת ויקרא נידונה בחינת משה מצד אחורי יסוד אבא ומצד פני יסוד אמא. בהמשך בא סייג מפורש:

"רק מיסוד או"א לבד וגם בהיותם תוך ז"א ולא למעלה במקומם".⁷

אבא ואמא הם כאן שמות לחכמה ולבינה. "יסוד" מציין בחינה מסוימת בפרצוף, וז"א — זעיר אנפין — הוא המדרגה שבה נידונה התלבשות. הסייג מגביל גם איזו בחינה נידונה וגם באיזה מצב: בתוך המדרגה התחתונה, ולא למעלה במקומה.

מדוע זה חשוב לכפל?

כעת יש במקור עצמו תבנית של ייחוס ואחריו הגבלה. אפשר לנסות לקרוא כך גם את החזרה בתניא: השגת משה קשורה לחכמה ולבינה, אך אין לייחס לה השגת פנימיותן במקומן.

ממצא והצעה אינם קביעה

הסייג הוא ממצא מפורש בדברי האריז"ל. הקביעה שהוא מסביר מדוע אדמו"ר הזקן חזר על השרשרת היא הצעת פירוש, שעדיין נבחנת.

הביאור שהתחזק — והשאלה שנשארה

הדרך האפשרית לקרוא את החזרה

תחילה האיגרת מציגה את מקור ההמשכה ואת מקום הנבואה. לאחר השלילה הכוללת, היא חוזרת ומנסחת את אופן ההשגה: העליונים שייכים להשגת משה כפי שהם מלובשים בתוך פנימיות נהי"מ. החזרה עשויה לחדד את היחס בין מקור עליון לבין השגה במקום תחתון.

מה תומך בהצעה?

הסייג שבויקרא נותן לה בסיס ממש. גם ביאור שטיינזלץ מציע להבין את החזרה דרך מה שמלובש בפנימיות המדרגות התחתונות. אין זו עוד הסתמכות על המילה "תוך" לבדה.^{7, 10}

מה היא עדיין אינה מסבירה?

ההרצאה הראשונה כבר אומרת שהבחינות מלובשות זו בזו ושמקום הנבואה הוא בפנימיות נהי"מ. לכן לא הוכח מדוע נחוצה החזרה כולה. ועוד: "תוך ז"א" שבאריז"ל אינו מאליו כל הפרטים שב"תוך פנימיות דנהי"מ". גם המקבילה בשער רוח הקודש על נצח והוד אינה משלימה לבדה את היסוד והמלכות.^{1, 8}

הכרעת הבירור

ההצעה נעשתה מבוססת ומוגדרת יותר; עדיין אין לפנינו יישוב מכריע ל"צ"ע הכפלי". ההתקדמות היא הבנה מדויקת יותר של מה שהמקור נותן — ושל מה שנותר לשאול.

אין צורך בעוד סבב של אותה סברה. מקור חדש או טיעון המשנה את הבנת החזרה יוכלו לפתוח את העיון מחדש.

מה למדנו, ומניין

על הפסוק: הצמח צדק מבאר את הקשר בין אור ושלמה לבין תוכן האיגרת. הסיבה שהקשר לא פורש בה, וכוונה מיוחדת ב"וגו", לא הוכחו.

על הכפל: נמצא סייג באריז"ל המחזק קריאה אפשרית של החזרה. שאלת הצורך בחזרת כל השרשרת נשארה בצריך עיון.

על דרך הלימוד: דיוק קטן יכול להוביל להבחנה גדולה. למדנו להבדיל בין מקור ההארה למקום גילוייה, בין דבר המצוי בתוך לבוש לבין מה שהמקבל משיג, ובין ביאור תוכן המשפט לביאור מקומו במהלך.

זהו אוצרה של החקירה: מן השאלות שעל פני השטח נפתחו עומק נוסף בלשון ומפת מקורות לקריאה. אפשר להמשיך לעיין בה מתוך ידיעה ברורה היכן כבר נמצא אור, והיכן עוד מבקשים את הביאור.

המקורות העיקריים

1. תניא, איגרת הקודש יט — הנוסח המלא.
 2. יהל אור, תהלים קד, עמ' שצו-שצז — אור ושלמה.
 3. יהל אור, עמ' שצח — המשך הפסוק.
 4. הערות ותיקונים לתניא, עמ' 398 — "צ"ע הכפל".
 5. שיעורים בספר התניא, הערה 5 — צירוף שני המקורות.
 6. ליקוטי תורה להאריז"ל, כי תשא, עמ' 138-139.
 7. שם, ויקרא, עמ' 142-144 — הסייג בראש עמ' 144.
 8. שער רוח הקודש א, ד — גבולות נבואת משה.
 10. ביאור הרב שטיינזלץ, איגרת יט — הצעת ביאור לחזרה.
- מספרי המקורות שבגוף החוברת לחיצים. גם שמות המקורות ברשימה פותחים את מקום העיון.